پێشەکیی کردارە کۆمەڵایەتییە ناتوندوتیژەکان

UNREPRESENTED
NATIONS & PEOPLES
ORGANIZATION
unpo.org

پێشەکییەک بۆ کرداری کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ **2**
ئامۆژگاری پراکتیکی بۆ بەڕێوەبردنی ڕاهێنانێک **3**
چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەم ئامرازە ؟ **4**
پێشەکی: بەخێرهاتن و تێڕوانینێکی گشتی **6**
بەخێرهاتن: 6
بۆچی ئەم فێرکارییە گرنگە ؟ 6
چالاکی: ناساندنی بەشداربووان) 20 خولەک) 6
دانیشتنی 1 - لێکتێگەیشتن بەبێ توندوتیژی **7**
ناتوندوتیژی پرەنسیپی و نا توندوتیژیی کرداری 7
کردارەکانی ململانێ و نامللانێ **9**
بنەماکانی ناتوندوتیژی پاشا **10**
جین شارپ **10**
دانیشتنی دووەم - تێگەیشتن لە بارودۆخەکەتان **11**
شیکردنەوەی درەخت **11**
شیکردنەوەی پیاز **11**
نەخشەسازی خاوەن پشکەکان **12**
هێز چییە؟ **12**
ئاشتیسازی و ئاشتیپارێزی و زۆرکردنی ئاشتی **14**
دانیشتنی سێیەم - نمونەی بزووتنەوەی ناتوندوتیژ **16**
مهاتما گاندی **16**
دالای لاما **17**
نمونەی UNPO **18**
دانیشتنی چوارەم - مەرجەکانی کرداری کۆمەڵایەتی کاریگەر و ناتوندوتیژ **19**
بارودۆخی ناوخۆ 19
ستراتیجی **20**
مەرجە دەرەکیەکان **21**
دانیشتنی پێنجەم- ئەنجامەکانی کرداری ناتوندوتیژ **25**
سەرۆکایەتی گفتوگۆ لە سەر ئەم خاڵانە و تێڕوانینەکانی کۆتایی 26

پێشەکیی ڕاهێنەر

ئەم ڕاهێنانە لەسەر بنەمای ئەو وۆرک شۆپەی کە لە ئەیلوولی ٢٠٢٤ لە برۆکسل و کۆنفرانسی یو سەبارەت بە «بێ توندوتیژی و ناکۆکی» کە لە ساڵی ١٩٧٧ لە تالین لە ئیستۆنیا بەڕێوەچوو پێکهاتووە. ئەم پەکەیجی ڕاهێنانە بۆ فێرکردنی گروپەکانتان و هاوتەمەنەکانتان، سەبارەت بە کردارە کۆمەڵایەتییە ناتوندوتیژەکان، داڕێژراوە و ڕێگەتان پێدەدات وۆرک شۆپەکانی خۆتان بەڕێوەببەن. هیوادارین ئەم ئامرازە پەروەردەییە بۆ ئێوە و گروپەکەتان بەسوود و زانیارییبەخش بێت.

کۆبوونەوەکانی ئەم ڕاهێنانە بەسەر پێنج دانیشتندا دابەش دەکرێن. بۆ هەر دانیشتنێک، ئێمە دیاری دەکەین کە ئایا بە پشتبەستن بە:

- پێشکەشکردنی پاوەرپۆینت
- چالاکییەکانی گروپی بچووک
- گفتوگۆی گروپی گەورە

لێرەدا کورتەیەک لە وۆرک شۆپەکە دەخەینەڕوو:

1. دانیشتنی یەکەم: لێکتێگەیشتن بەبێ توندوتیژی
2. دانیشتنی دووەم: تێگەیشتن لە دۆخی خۆت
3. دانیشتنی سێیەم: نموونەی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان
4. دانیشتنی چوارەم: مەرجەکانی کردەوەی کۆمەڵایەتی کاریگەر بێ توندوتیژی
5. دانیشتنی پێنجەم: ئەنجامی کردەوە ناتوندوتیژییەکان

بۆ ئەوەی سەرکردایەتی ڕاهێنان بکەن، پێویست ناکات لەم بابەتانە شارەزا بن. ئەم ئامۆژگارییانە بۆ ڕاهێنەران، لەسەر چۆنیەتی فێرکردنی ئەم بابەتانە بۆ گروپەکەتان، ڕێنماییتان دەکەن. هەروەها سلاید هەیە کە دەکرێت وەک ئامرازی فێرکردن بەکاربهێنرێت، بۆ ئەوەی یارمەتیتان بدات بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم بابەتانە بەبێ ئەوەی پێویستتان بە شارەزایی زۆر هەبێت.

چیتان پێویستە

بۆ بەکارهێنانی ئەم بەڵگەنامەیە بە شێوەیەکی دروست، ڕاهێنەر پێویستی بە پاوەرپۆینت هەیە کە زانیاری زیاتر بە شێوەیەکی پراکتیکی دابین بکات و هاوبەشکردنی زانیاری بە کاریگەرترین شێوە دابین بکات.

پێویستە چاوەڕوانی چی بکەن؟

لەم پەکەیجی ڕاهێنانەدا، ئێمە چالاکیی کورتەکانمان هێناوە بۆ ئەوەی یارمەتی بەشداربووان بدەین کە لەم بابەتە تێبگەن و پرۆسەی فێربوون بەهێزتر کەین.

ئامۆژگاری پراکتیکی بۆ بەڕێوەبردنی ڕاهێنانێک

بەشداربووان:

● ژمارە: بەگشتی، ڕاهێنان بۆ ٤ تا ١٦ کەس زۆر باشە. بۆ زیاتر لە ١٦ کەس، بەڕێوەبردنی گفتوگۆی گرووپی قورس دەبێت.

- هەڵبژاردنی کەسەکان: ئەگەر زیاتر لە ١٦ کەس بیانەوێت بەشدار بن، پێویستە بڕیار بدەین کە ئایا چەندین ڕاهێنان ئەنجام بدەن یان پێوەرێکی دادپەروەرانە بۆ هەڵبژاردنی بەشداربووان دابنێین. لەوانەیە بڕیاری پێشوەخت بدەن کە ئەولەویەت بدەن بە هەندێک بەشداربوو، وەک ژنان یان گەنجان. هەروەها دەتوانن بڕیار بدەن کەسانێک هەڵبژێرن کە ئاستی زانیارییان هاوشێوەیە یان گرووپێکی تێکەڵاو لە کەسانی سەرەتایی و کەسانی بە ئەزموونتر. ئامادە بن بۆ ئەوەی ڕوونی بکەنەوە کە بۆچی هەندێکیان هەڵنەبژێردراون و بۆچی هەڵبژاردنەکە دادپەروەرانە بووە.
- ئامادەکاری: بڕیار بدەن کە ئایا دەتانەوێت پێش بەشداریکردن لە ڕاهێنانەکەدا داوا لە بەشداربووان بکەن خوێندنەوە یان بیرکردنەوەی تایبەت ئەنجام بدەن، و پێشوەختە ئەمەیان پێ بڵێن بۆ ئەوەی کاتێکی پێویستیان هەبێت بۆ ئامادەکاری.

شوێن:

- قەبارە: شوێنێک بدۆزنەوە کە بە ئاسوودەیی گرووپی ڕاهێنانەکەتان تێیدا جێیان بێتەوە، لەوانە ڕاهێنەر یان ڕاهێنەران. دڵنیا بنەوە لەوەی کە شوێنی جوڵە هەیە (تەنانەت ئەگەر مێز و کورسییەکان پێویستیان بە جووڵە هەبێت). هەروەها دەتوانن گرووپەکان دابەش بکەن بۆ گرووپی بچووکتر.
- بەردەستبوون: پێش ئەوەی ئامادەبووان ئاگادار بکەنەوە، دڵنیابن لەوەی شوێنەکە پشتڕاستکراوەتەوە، چونکە زۆرجار شوێنەکان ڕێزیرو دەکرێن.
- خواردن: گرنگە لە ڕۆژی ڕاهێناندا پشووی چای/قاوە و پشووی نیوەڕۆتان هەبێت. هەروەها ئەمانە یارمەتی بەشداربووان دەدەن بۆ پەیوەندی گرتن و پێداچوونەوە بەو شتانەی کە فێربوون.

کاتی کارکردن:

ڕاهێنانەکان لە کاتێکدا بەڕێوە ببەن کە زۆرترین کەس دەتوانێت بەشداری بکات. ئەمەش لەوانەیە لە کۆتایی هەفتەدا یان لە چەند شەوێکدا ڕووبدات.

شوێنی ئەمن و سەلامەت:

فەزای فێربوونی ئەمن ئەو شوێنەیە کە بەشداربووان لە دەربڕینی بیرکردنەوەکانیان، پرسیارکردن و هاوبەشکردنی ئەزموونی کەسی هەست بە ئاسوودەیی دەکەن، بەبێ ترس لە حوکمدان یان تۆڵەسەندنەوە. ئەم فەزایە، لە گفتوگۆی کراوە پشتگیری دەکات، هانی لاوازی دەدات، و ڕێزگرتن لە یەکتر لە نێوان بەشداربووان پەروەردە دەکات و بناغەیەک بۆ بەشداریکردنی ڕاستەقینە و فێربوونی قووڵ دابین دەکات.

چۆن ئەم سندوقی ئامرازە بەکاربهێنین؟

- بڵێن: ئەمە ئەو زانیاریانەیە کە پێشنیار دەکەین بۆ ئەوەی گرووپەکە ڕێنمایی بکەن لە دانیشتنەکەدا بە زارەکی پێیان بڵێن.
- پیشان بدەن: ئەمە سلایدی پاوەرپۆینتە کە دەبێت پیشان بدرێت. ئەگەر لەپتۆپ و پرۆژێکتۆر لە بەردەستتانە، پیشانی بدەن. ئەگەر نەتانبوو، دەتوانن دەقەکە چاپ بکەن و بیدەنە دەستی بەشداربووان.
- چالاکی: ئەم چالاکییانە یارمەتی بەشداربووان دەدەن کە بەشداری چەمکەکان بکەن و ئەوەی فێری دەبن پراکتیزە بکەن.
- پێناسە: ئەم پێناسانە یارمەتی بەشداربووان دەدەن لەو چەمکانە تێبگەن کە ڕوونکراونەتەوە.
- پرسیار بکەن: ئەمە ئەو زانیاریانەیە کە پێشنیار دەکەین بە شێوەی زارەکی لە گروپەکە بپرسرێت کە لە دانیشتنەکەدا ڕێنماییان بکەن.

سەرچاوەکان:

بەم پەکەیجە ڕاهێنانەدا بچنەوە و بزانن بۆ هەر دانیشتنێک چ سەرچاوەیەکتان پێویستە (ئەمە لە سەرەتای هەر دانیشتنێکدا ئاماژەیان پێکراوە). هەر بەڵگەنامەیەک کە بۆ کۆبوونەوەکان پێویستتان پێیەتی چاپی بکەن. ئەگەر پلانتان هەیە سلاید بەکاربهێنن، دڵنیابن لەوەی شوێنی کۆبوونەوەکە پرۆژێکتۆرێکی هەیە کە دەتوانن بەکاری بهێنن یان دانەیەک بەکرێ بگرن. بۆ ڕێکخستنی پرۆژێکتۆرەکەو کۆمپیوتەرەکەتان، پێویستە زوو بگەنە ئەوێ (لەبیرتان بێت ئەداپتەرێک لەگەڵ خۆتان بهێنن) – ئەم کارە هەمیشە لەوەی بیری لێدەکەنەوە کاتی زیاتری دەوێت!

دانیشتنی هەڵسەنگاندن:

دوای تەواوبوونی ڕاهێنانەکە- تەنانەت ئەگەر تەنها یەک ڕۆژ لە چوار ڕۆژی ڕاهێنانەکەتان بەڕێوە بردبێت- گرنگە بزانن کە بەشداربوان چییان بەسوود زانیوە، چییان کەمتر بەسوود بووە و بۆ باشترکردنی ڕاهێنانەکە پێشنیارەکانیان چین. ئەم فیدبەکە یارمەتیتان دەدات بزانن خەڵک چی فێربوون و چۆن دەتوانن جارێکی تر باشتر کارەکە بەڕێوە ببەن. بۆ وەرگرتنی ئەم جۆرە فیدباکە، ڕێگەی زۆر هەیە. ئەوەی بەڕاستی گرنگە ئەوەیە کە ڕاستەوخۆ دوای تەواوبوونی ڕاهێنانەکان ئەنجامی بدەن، چونکە خەڵک دەگەڕێنەوە بۆ ژیانی سەرقاڵی خۆیان و کاتیان نییە. دەتوانن فۆڕمی کاغەزی دابەش بکەن، پرسیار لە گروپەکە بکەن و وەڵامەکانیان لەسەر بۆردەکە بنووسن، یان لە ڕێگەی ئیمەیلەوە پرسیاریان لێ بکەن. داوایان لێ بکەن بیر لە ناوەرۆک و بابەتە لۆجیستیکییەکانی ڕاهێنانەکە بکەنەوە. پێشنیار دەکەین ئەم پرسیارانە بکەن: چیتان لەم فێرکارییەدا بەسوود زانی؟ چی زۆر یارمەتیدەر نەبوو؟ لەسەر چ بابەتێک حەزتان لە زانیاری زیاترە؟ بۆ باشترکردنی ئەم فێرکارییە پێشنیارەکانتان چین؟ هەروەها بەنرخە دەربارەی هەر دانیشتنێک پرسیار لە بەشداربووان بکرێت، چونکە ڕەنگە هەندێک دانیشتن لە هەندێکی تر سەرکەوتووتر بووبێتن.

پێشەکی: بەخێرهاتن و تێڕوانینێکی گشتی

بەخێرهاتن کردن:

- سوپاسی بەشداربووان بۆ ئامادەبوونیان لە ڕاهێنانەکەدا و بەخێرهاتنیان بکەن.
- مەبەستی ئەم فێرکاریە و ئەو بابەتانەی کە دەیانگرێتەوە ڕوون بکەنەوە.
- ماوەی ڕاهێنان و بابەتە پراکتیکییەکان (پشووەکانی چای/قاوە و نانخواردنی نیوەڕۆ و هتد) ڕوون بکەرنەوە.

بڵێن:

ئەم خولە پێشەکییەکە بۆ کردەوەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ و یارمەتیتان دەدات چۆن بەبێ پەنابردن بۆ توندوتیژی باشتر وەڵامی کێشەکان بدەنەوە و باشتر لێی تێبگەن.

بۆچی ئەم ڕاهێنانە گرنگە؟

- ئەم ڕاهێنانە دەتوانێت یارمەتیتان بدات بۆ پێشبینیکردن و ئامادەکاری بۆ چارەسەرکردنی کێشە و ناکۆکییەکان بەبێ ئەوەی پەنا بۆ توندوتیژی ببەن.
- ئەم ڕاهێنانە تواناتان پێدەدات کە لەکاتێکدا کار بۆ گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و دادپەروەری دەکەن بە شێوەیەکی ناتوندوتیژانە لە بەرامبەر پرسە جۆراوجۆرەکاندا بوەستنەوە.
- فێری تاکتیکی جۆراوجۆری ناتوندوتیژ دەبن کە یارمەتیتان دەدات بەبێ ئەوەی زیانتان پێ بگات نارەزایەتی خۆتان دەرببڕن.
- ئەم ڕاهێنانە کاتتان پێدەدات بۆ بیرکردنەوە و پلاندانان و فێربوونی چۆنیەتی کاردانەوە.

نیشاندان:

سلایدی ٣ پیشان بدەن.

چالاکی: ناساندنی بەشداربووان (٢٠ خولەک)

گروپەکە دووکەس دووکەس دابەش بکەن و داوا لە کەسێک لە هەر جووتێک بکەن کە بۆ ماوەی ٢ خولەک لەگەڵ ئەوی تردا "چاوپێکەوتن" بکات. پێویستە سێ شت لەسەر هاوبەشەکەیان بزانن: (١) ناویان، (٢) گەشتەکەیان بۆ وۆرکشۆپەکە چۆن بووە، (٣) شتێک کە زۆربەی خەڵک لەبارەیانەوە نازانن. دوای دوو خولەک ڕۆڵەکان بگۆڕن و کەسی دووەم لێپرس بێت. دوای تەواوکردنی هەردوو خولی چاوپێکەوتنەکە، داوایان لێبکەن بە بازنەیەک لە دەوری یەک دابنیشن. داوایان لێبکەن بە نۆرە هاوبەشەکەیان بە گروپەکە بناسێنن و ئەو زانیاریانەی لە چاوپێکەوتنەکەدا بەدەستیان هێناوە بڵاوبکەنەوە. لە کۆتایی چالاکییەکەدا ئاماژە بەوە بکەن کە گوێگرتن و پێدانی پەیامی ورد، کارامەیی بەسوودن بۆ کاری نارەزایەتی.

دانیشتنی یەکەم - لێکتێگەیشتن بەبێ توندوتیژی

بڵێن:

لە سەرانسەری جیهان، گرووپە ڕەسەنەکان، کەمینەکان و نەتەوە بێ دەوڵەتەکان لە مافی چارەنووسی خۆیان دیفاع دەکەن، ئەمەش بنەمایەکە کە لە میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان و پەیماننامە جۆراوجۆرە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤدا دانی پێدانراوە. ئەم گروپانە ئامانجی جیاوازیان هەیە، هەر لە بەدەستهێنانی سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمییەوە تا بەرگریکردن لە مافە کولتووری و ئایینی و ئابوورییەکان. هەروەها زۆرجاریش بۆ ئەوەی دەنگیان ببیسترێت، شێوازی جیاواز بەکاردەهێنن.

سەرەڕای دانپێدانانی مافی چارەی خۆنووسین لە بەڵگە سەرەکییە نێودەوڵەتییەکان، هیچ پرۆسەیەکی یاسایی پەسەندکراوی گشتگیر بۆ چارەسەرکردنی ئەم ئیدیعایانە نییە. لە ئەنجامدا بەرپرسیارێتی چەسپاندنی ئەم ئیدیعایانە و

بریاردان لەسەر چۆنیەتی وەڵامدانەوە و بەڕێوەبردن تا ڕادەیەکی زۆر لەسەر ئەو حکومەتانەیە کە پەیوەندییان پێوە هەیە، کە ناتوانن بەڕاستی بێلایەن بن. زۆرجار حکومەتەکان و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان بە هۆی پێویستی پاراستنی یەکپارچەیی و یەکگرتوویی خاکی وڵاتان دەستوەردان ڕەتدەکەنەوە. ئەم دوودڵییە دەبێتە هۆی بەردەوامبوونی ئەو ململانێیانەی کە ڕیشەیان لە پرسە ئاڵۆزەکاندا هەیە و پێناچێت بەم زووانە چارەسەر بکرێن.

ڕێکخراوی گەلان و خەڵکە بێ نوێنەرەکان (UNPO) هەوڵدەدات بژاردەی کاریگەر و ناتوندوتیژ بۆ ئەندامەکانی دابین بکات بۆ بەدەستهێنانی دادپەروەری.

بێ توندوتیژیی پرەنسیپی و بێ توندوتیژیی کردەیی

نیشان بدەن:

ناتوندوتیژی چییە؟

زاراوەی ناتوندوتیژی ئاڵۆزە و مانای جیاوازی هەیە کە دەبێت جیا بکرێتەوە.

زۆرجار ناتوندوتیژیی پرەنسیپی یان ئوسوولی لەسەر بنەمای بیروباوەڕ و نەریتی ئایینی یان بنەما ئەخلاقییەکان دامەزراوە. ئەم جۆرە ناتوندوتیژییە لەسەر هەڵوێستێکی ئەخلاقی دامەزراوە و پابەندە بە کۆدێکی ئەخلاقی کە بەکارهێنانی توندوتیژی لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا ڕەتدەکاتەوە.

ناتوندوتیژی پراکتیکی لەسەر بنەمای بەکارهێنانی ستراتیژی و کرداری ناتوندوتیژی چالاک و ئەرێنی دامەزراوە. ئەم جۆرە ناتوندوتیژییە هەوڵدەدات دۆخی ئێستا بگۆڕێت و دەتوانێت گۆڕینی سیاسەتە تایبەتەکان کە کاریگەری لەسەر گروپێک هەیە بێت، تا گۆڕانکاری لە داینامیکی دەسەڵاتی گشتی لە کۆمەڵگایەکدا.

بڵێن:

دەستەواژەی "ناتوندوتیژی" مانای جیاوازی هەیە، بۆیە پێویستە جیاوازییەکی ڕوون بکرێت. بەگشتی خەڵک لە ناتوندوتیژی وەک تەنها نەبوونی توندوتیژی تێدەگەن. بەڵام پێویستە وەک هێزێکی ئەرێنی، ڕێبازێکی چالاک و بەهێز بۆ گەیشتن بە ئامانجە مانادارەکان لە قەڵەمی بدەین.

دوو پۆلی سەرەکی ناتوندوتیژی هەیە:

پێناسە

- ناتوندوتیژیی بنەمادار: ئەم ڕێبازە زۆرجار لەسەر بنەمای بیروباوەڕ و نەریتی ئایینی و بنەما ئەخلاقییەکان دامەزراوە. ئەم ڕێبازە لەسەر بنەمای پابەندبوونێکی ئەخلاقی دامەزراوە کە توندوتیژی لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا ڕەتدەکاتەوە.
- ناتوندوتیژی پراکتیکی: ئەم ڕێبازە لەسەر بنەمای ڕەچاوکردنی ستراتیژی و پراکتیکی دامەزراوە و هەوڵدەدات دۆخی ئێستا بە بەکارهێنانی ستراتیژی ناتوندوتیژی بگۆڕێت.

پرسە: بە کردەوەی ناتوندوتیژی چیمان دەست دەکەوێت؟

بڵێین:

بە کردەوەی ناتوندوتیژ، جەخت لەوە دەکەینەوە کە سیاسەت لە دەستی خەڵکدایە. مرۆڤەکان وایان لێدەکرێت کە بە تەواوی لە پرەنسیپ و ئازادییەکانیان تێبگەن و بەرامبەر ستەم هەڵوێستیان هەبێت. بەکارهێنانی کردەوەی ناتوندوتیژ تەنها ئەوە نییە کە نیەت هەبێت، بەڵکو قبوڵکردنی مەترسییەکانی وەک تۆڵەسەندنەوە، زیندان، ڕەخنە، پەسەندنەکردن، بریندارکردن و تەنانەت مردنیشە.

نیشان بدەن:

زۆرجار کردەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ بۆ ئاستێکی دیاریکراوی چالاکیی کۆمەڵایەتی ڕێک دەخرێت یان چەمکسازی دەکرێت و زۆرتر لەسەر سپێکترۆمێکی 'لە خوارەوە بۆ سەرەوە' بیری لێدەکرێتەوە، بۆ نموونە 'لە ئاستی گوندەکاندا'، 'لە ئاستی گرووپی نەتەوەیی/ناسنامەییدا'، 'لە ئاستی ناوچە" و هتد.

بڵێین:

گۆڕانی کۆمەڵایەتی، بە تایبەت کاتێک بە ڕێگەی ئاشتیخوازانەوە دەجووڵێت، بۆ هەمووان چارەسەرێکی یەک قەبارە نییە. گرنگە تێبگەین کە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان زۆرجار بەهۆی ئەو چوارچێوەی کۆمەڵایەتی، کولتووری، یان سیاسییەوە کە تێیدا کاردەکەن، لە قاڵب دەدرێن.

زۆرێک لەو جوڵانە، لە خوارەوە بۆ سەرەوە دروست دەبن. واتە بۆ نموونە لە ئاستی گوندەکاندا، ڕەنگە کردەوە ناتوندوتیژییەکان لەسەر پێداویستی و تەحەددییە ناوخۆییەکان بێت، بۆ نموونە بەرگریکردن لە مافی دەستراگەیشتن بە ئاوی پاک، پەروەردە، یان مافی زەوی. ئەم کردارانە زۆرجار زیاتر کەسایەتین و بەهۆی هەستێکی بەهێزی کۆمەڵایەتی و ناسنامەی هاوبەشەوە بۆ گۆڕانکاری دەجووڵێنرێن.

لە ئاستی گروپە نەتەوەییەکاندا، ڕەنگە کردەوەی ناتوندوتیژ لەسەر پرسە کۆمەڵایەتییە گەورەکانی وەک مافە مەدەنییەکان، پاراستنی کەمینەکان، یان پاراستنی کولتووری بێت. لێرەدا چالاکی نارەزایەتی زۆرجار بە خەبات و مێژووی ناوازەی ئەو گرووپە لە قاڵب دەدرێت و هەوڵدەدات چارەسەری نایەکسانییە سیستماتیکەکان بکات کە کاریگەری لەسەر پێگەی ئەوان لە کۆمەڵگادا هەیە.

لەسەر ئاستی ناوچەیی، مەودای کارکردنەکە فراوانتر دەبێت. ئەمەش دەتوانێت کردەوەی بەکۆمەڵ لەخۆبگرێت بۆ چارەسەرکردنی نیگەرانییە سیاسی، ئابووری یان ژینگەییە فراوانترەکان. بۆ نموونە نارەزایەتییە ناوچەییەکان بەرامبەر بە سیاسەتێک یان پرۆژەیەکی پیشەسازیی زیان بەخش دەتوانێت چەندین پێکهاتە و گرووپی کۆمەڵایەتی یەک بخات.

هەروەها بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ناتوندوتیژەکان دەتوانن گەشە بکەن و کاریگەریی نیشتمانی و تەنانەت جیهانیشیان هەبێت. بەڵام ئەوەی کە بەردەوام دەمێنێتەوە ئەوەیە کە ئەم بزووتنەوانە زۆرجار بۆ چارەسەرکردنی نیگەرانییە تایبەت و ناوخۆییەکان دەست پێدەکەن. لەوێشەوە بڵاودەبنەوە و زەبری هێز بەدەستدەهێنن و مرۆڤەکان لە ئاستە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا یەکدەخەن.

لە کۆتاییدا، کردەوەی ناتوندوتیژ کاتێک کاریگەرترە کە لەسەر ئەزموون و پێداویستییەکانی ئەو کەسانە کە دەیهەوێت نوێنەرایەتییان بکات دامەزرابێت. جا چ لەسەر ئاستی گوند، یان لەسەر ئاستی گرووپی شوناس یان ناوچەیی، ئەم بزووتنەوانە هێزی کردەوەی بەکۆمەڵ و ئاشتیخوازانە بۆ گۆڕینی کۆمەڵگا لە خوارەوە بۆ سەرەوە نیشان دەدەن.

کردەوەی ناکۆک(موتەعارز) و ناموتەعارز

نیشان بدەن:

پۆلەکانی کردەوەی ناتوندوتیژ:

- کردەوەی ناکۆک (موتەعارز): ١.
  - کۆکردنەوەی گشتی (وەک مانگرتن، خۆپیشاندان)
  - ڕاگرتنی هاوکاری ئابووری/سیاسی
  - نافەرمانی مەدەنی (وەک مانگرتن لە خواردن)
  - هەڵمەتە بنەڕەتییەکان (بۆ نموونە نامە نووسین، هۆشیارکردنەوەی خەڵک)

- کردەوەی بە بێ ململانێ (ناموتەعارز): ١.
  - دانوستان و ئاشتی دوای گۆڕانکاری لە داینامیکی دەسەڵات
  - ڕێککەوتن لەسەر بنەمای شەرعیەتی تازە بەدەست هاتوو

بڵێن:

کاتێک گرووپێک بڕیار دەدات لە توندوتیژی خۆی بپارێزێت، کردەوەی ناتوندوتیژ دەبێتە ڕێگەیەک بۆ ئەوەی ئەو بڕیارە ببێتە ڕاستی. گرنگ نییە بۆچی ناتوندوتیژی هەڵدەبژێرن، بەڵام بەگشتی کردەوەکان دەکەوێتە دوو بەش: ململانەیی و بەبێ ململانێ (ناموتەعارزی)

پێناسە: کردەوەی ململانەیی ئەو کردارانەن کە گرووپەکە ڕووبەڕووی کێشەیەک دەبێتەوە. لەوانەیە ئەمە کۆکردنەوەی جەماوەری بەرفراوان وەک مانگرتن، نارەزایەتی و خۆپیشاندان، یان هاوکاری نەکردنی ئابووری و سیاسی وەک گەمارۆ بگرێتەوە. هەروەها دەتوانێت نافەرمانی مەدەنی، مانگرتن لە خواردن، یان هەوڵی بنەڕەتی وەک هەڵمەتی نامەنووسین و بەرزکردنەوەی هۆشیاری سیاسی لەخۆبگرێت. ئەم ڕێ و شوێنانە تەنیا بەرگریکەرانە نین؛ بەڵکوو دەکرێت بە شێوەیەکی هێرشبەر بۆ تەحەدای پێکهاتەکانی دەسەڵات بەکاربهێنرێن.

لە لایەکی دیکەوە، کردەوەی ناموتەعارز کاتێک دێتە گۆڕێانەکەوە کە گرووپەکە شەرعیەتی پێویستی بەدەستهێنابێت یان داینامیکی دەسەڵات لە بەرژەوەندی ئەوان گۆڕابێت. ئەمەش ڕەنگە دانوستان و هەوڵدان بۆ ئاشتی بگرێتەوە. ئەم ڕێ و شوێنانە هەوڵ دەدەن ناکۆکی لە ڕێگەی دیالۆگەوە چارەسەر بکەن، کاتێک گرووپەکە بۆ قسە و گفتوگۆ لە پێگەیەکی بەهێزتردایە.

زۆرجار تێکەڵکردنی هەردوو ستراتیژی ململانەیی و بەبێ ململانێیە کە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان سەرکەوتوو دەکات. ئەم ستراتیژییە بریتییە لە زانینی کاتی فشار و کاتی گفتوگۆ و دۆزینەوەی هاوسەنگییەکی دروست لە نێوان ئەو دووانەدا.

بنەماکانی ناتوندوتیژی کینگ

بڵێن:

هەر لێکۆڵینەوەیەک لە کردەوەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ بە جۆرێک ئاماژەیە بۆ بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی سەرکردەکانی هیندستان، مەهاتما گاندی و سەرۆکی مافە مەدەنییەکانی ئەمریکا مارتن لوتیر کینگ جونیۆر. کینگ لەبارەی "شەش بنەما وەک ڕێنماییەک بۆ ڕەفتاری ناتوندوتیژ و ئەپرۆچێک بۆ ململانێ" نووسیویەتی.

شەش بنەما گشتگیرەکە بریتین لە:

1. ناتوندوتیژی ڕێگای ژیانی ئازاکانە.
2. کۆمەڵگای مەحبووب چوارچێوەی داهاتووە.
3. هێزی خراپ بە ئامانج بکەن، نەک مرۆڤە خراپەکان.
4. قبوڵکردنی ئازار بەبێ تۆڵەکردنەوە بۆ گەیشتن بە ئامانج.
5. دوورکەوتنەوە لە توندوتیژی ناوەوەی ڕۆح، جگە لە توندوتیژی دەرەکی جەستەیی.
6. دونیا لەگەڵ دادپەروەرییە.

جین شارپ

نیشان بدەن:

سلایدی پەیوەندیدار بە جین شارپەوە

بڵێن:

ستراتیژی و تاکتیکی ناتوندوتیژ زۆرن. هەر بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی نوێ، تاکتیکی نوێ دادەهێنێت. دەکرێت بەم جۆرە دابەش بکرێن: ١.

- نارەزایەتی و ڕازیکردن
- هاوکاری نەکردن
- دەستێوەردان

دکتۆر جین شارپ زانایەکی سیاسی ئەمریکی بوو کە بەهۆی کارەکانی لە بواری بەرەوپێشبردنی ناتوندوتیژیدا چەندین خەڵاتی وەرگرتووە، لەوانە خەڵاتی «مافی بژێوی ژیان بەهۆی» بۆ "پەرەپێدان و ڕوونکردنەوەی بنەما و ستراتیژییە سەرەکییەکانی بەرخۆدانی ناتوندوتیژ و داکۆکیکردن لە جێبەجێکردنی پراکتیکییان لە ناوچە جێناکۆکەکان لە سەرانسەری جیهاندا". ناوبراو بەهۆی لیست کردنی ١٩٨ کردەوەی ناتوندوتیژ و بە نووسینی توێژینەوەیەکی بەناوبانگی سێ بەرگی کە بە ناوی «سیاسەتی کردەوەی ناتوندوتیژ» ناسراوە. لە ساڵی ٢٠١٢ خەڵاتی «مافی بژێوی» بەهۆی "پەرەپێدان و ڕوونکردنەوەی بنەما و ستراتیژییە سەرەکییەکانی بەرخۆدانی ناتوندوتیژ و داکۆکیکردن لە جێبەجێکردنی پراکتیکییان لە ناوچە جێناکۆکەکان لە سەرانسەری جیهاندا" وەرگرتووە.

دانیشتنی دووەم - تێگەیشتن لە بارودۆخی خۆتان

بڵێن:

ئێستا با سەیری شێوازە جیاوازەکانی کردەی ناتوندوتیژ بکەین. هەر هەوڵێک بۆ چارەسەرکردنی ململانێ قووڵە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان، لە ڕێگەی کردەوەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژەوە یان شێوازی جۆراوجۆری ئاشتی بنیاتنانەوە، پێویستی بە شیکاری ململانێکانەوە هەیە. پەرەپێدانی لێهاتوویی و توانایی بەکارهێنانی چوارچێوە جیاوازەکانی شیکاری ململانێکان بۆ دروستکردنی ستراتیژی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی مانادار و سەرکەوتوو زۆر گرنگە. ئەمانەی خوارەوە چەند ئامرازێکی بنەڕەتی یان چوارچێوەی شیکاری ململانێکانن کە بە باشی پەرەیان پێدراوە و بە شێوەیەکی بەرفراوان لەلایەن پراکتیزەکارانی بنیاتنانی ئاشتیەوە بەکاردەهێنرێن.

شیکاری مۆدێلی درەختی

نیشان بدەن:

وێنەی شیکاری درەختی کێشە

بڵێن:

شیکاری درەختی کێشە شێوازێکە بۆ بینینی ململانێیەکی دیاریکراو یان "کێشەیەک کە دەبێت چارەسەر بکرێت" و دابەشکردنی بۆ پێکهاتەی جیاواز. هەنگاوی یەکەم بریتییە لە دەستنیشانکردنی ئەو ململانێ یان کێشە تایبەتەی کە پێویستە چارەسەر بکرێت. "چەقی" دارەکە نوێنەرایەتی کێشەکە دەکات. "ڕیشەکان"ی دارەکە نیشاندەری هۆکارە ڕیشەییەکانی ململانێکە دەکەن و لق و گەڵاکانی درەختەکە نوێنەرایەتی کاریگەرییەکان، ئەنجامەکان، یان نیشانەکانی کێشەکە دەکەن.

شیکاری پیاز

نیشان بدەن:

شیکاری پیاز

بڵێن:

شیکاری پیاز بەکاردێت بۆ پشکنینی ئاستە قووڵتر و هەندێکجار قورسترەکانی تێگەیشتنی خەڵک لە ململانێ و کاردانەوەکان بەرامبەری. لەسەر ڕووی دەرەوەی پیازەکە زۆرجار مرۆڤەکان هەڵوێستەکانیان وەک داواکاری بۆ ئەو گۆڕانکاریانەی دەیانەوێت دەردەبڕن. لە ئاستێکی قووڵتردا، توێکڵکردنی پیازی شیکارییەکە ئاشکرای دەکات کە چ بەرژەوەندییەک لە پشت داواکارییە گشتییەکانی لایەنەکانی ململانێکەوە هەیە. لە ئاستی سێیەمدا، پێداویستییە مرۆییەکان کە بەشدارن لە چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان لە ناوەند واتە مەرکەزدایە. دەکرێت ئەم پێداویستیانە بە بەکارهێنانی چوارچێوەیەکی گەشەپێدان لەسەر ئاستی مرۆیی باس بکرێن – بۆ نموونە پێداویستییەکانی بەقا، ئاسایش و ناسنامە/دانپێدانان.

نەخشەکێشانی لایەنە پەیوەندیدارەکان

نیشان بدەن:

نەخشەکێشانی لایەنە پەیوەندیدارەکان

پێناسە:

ئامرازێکە بۆ دەستنیشانکردن و شیکردنەوەی ئەو لایەنانەی کە لە ململانێیەکدا بەشدارن، گرنگیدان بە بەرژەوەندی و دەسەڵات و پەیوەندییەکان.

مەبەست:

- تێگەیشتن لە ڕۆڵ و کاریگەرییەکان
- پەرەپێدان بە ستراتیژی چارەسەرکردنی ناکۆکی
- بەشدار کردنی کاریگەری یاریزانە سەرەکییەکان

هەنگاوەکان:

1. دەستنیشانکردنی کەسەکەکان
2. شیکاری سوود/کاریگەری
3. پەیوەندییەکان بێننە بەرچاوتان (دیاگرام)

سوودەکان:

- پێشبینیکردنی ئاستەنگەکان، دۆزینەوەی هاوپەیمان و دروستکردنی ڕێبازی گشتگیر.

بڵێین:

نەخشەسازی لایەنەکان لە شیکاری ململانێدا ئامرازێکە کە بۆ دەستنیشانکردن و تێگەیشتن لە لایەنە جیاوازەکانی بەشدار یان کاریگەری ململانێیەک، هەروەها بەرژەوەندییەکانیان، داینامیکی دەسەڵات و پەیوەندییەکانیان بەکاردێت. ئامانجی ئامرازەکە بەدەستهێنانی تێگەیشتنە لە ڕۆڵ، کاریگەری و نیگەرانییەکانی هەر لایەنێکی پەیوەندیدار کە یارمەتیدەر دەبێت لە پەرەپێدانی ستراتیژیی چارەسەرکردنی ناکۆکی و بەشداریکردنی ئەکتەرە سەرەکییەکان بە شێوەیەکی کاریگەر. ئەم پرۆسەیە یارمەتی شیکارانی ململانێ دەدات تا پێشبینی تەحەددای ئەگەری بکەن، هاوپەیمان و نەیارەکان دەستنیشان بکەن و ڕێبازێکی گشتگیرتر بۆ چارەسەرکردنی ململانێ درووست بکەن.

دەسەڵات چییە؟

بڵێین:

"دەسەڵات" وشەیەکی گەورەیە و واتا و بەکارهێنانەکانی ئەوەندە زۆرە کە ئەستەمە کە بەسوود لە باسە ئاڵۆزەکانی ململانێی کۆمەڵایەتی و گۆڕانی کۆمەڵایەتی و کردەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژدا بەکاربهێندرێت. بەڵام لە هیچ کام لەم باسانەدا ناکرێت پشتگوێ بخرێت. ڕێکخراوەی ئاشتی ئەمریکا، پێناسەیەکی سادە پێشکەش دەکات کە لانیکەم بۆ خاڵی دەستپێک بەسوودە:

"دەسەڵات توانایی گەیشتن بە ئامانجێکە".

بە لەبەرچاوگرتنی ئەم پێناسەیە، لانیکەم ئەم گرووپ بەندی و چەمکە جیاوازانەی دەسەڵات هەن:

نیشان بدەن:

دەسەڵاتی نەرم	سیاسەتی دەسەڵات
هێزی ڕەق	هێزی زۆرەملێ
هێزی زیرەک	هێزی گوتار

دەسەڵاتی ئابووری	دەسەڵاتی کولتووری
چ هێزێکی دیکە؟	هێزی پێکهاتەیی

بڵێین:

یەکێک لە ڕێگاکانی چەمکسازی گۆڕانی کۆمەڵایەتی ئەرێنی درێژخایەن لەگەڵ داینامیکی ململانێدا- واتە چۆن ململانێکان بە تێپەڕبوونی کات دەگۆڕدرێن و پەرەدەستێنن- ئەوەیە کە لە قۆناغە سەرەتاییەکانی ململانێیەکدا، ڕەنگە تەنانەت لە قۆناغی "شاردراو"دا، پەیوەندییەکانی نێوان گروپە بەشداربووەکان تارادەیەک ناجێگیر و "ناهاوسەنگ" بن. ئەمەش بەو مانایەیە کە گروپێک دەسەڵاتی زیاترە لە گروپەکەی تر و ئەگەری زۆرە بە شێوەیەکی زۆرەملێ (یان خراپتر) بەکاری بهێنن. ئەگەر پرۆسەیەکی بنیاتنەر بۆ گۆڕینی ململانێ – کە ڕەنگە لە قۆناغە سەرەتاییەکاندا بەکارهێنانی کردەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ لەخۆبگرێت – بە تێپەڕبوونی کات بە باشی بڕوات، پەیوەندییەکان بە تێپەڕبوونی کات، لە ڕووی ئاشتیخوازانەتر بوونەوە و دەسەڵات لە ڕووی هاوسەنگییەوە دەگۆڕدرێن.

ئەم بیرۆکەیە بە کێوی(مونحەنی) کێرل نیشان دەدرێت کە لەلایەن ئادام کێرل لە ساڵی ١٩٧١ پێشنیار کراوە و لەو کاتەوە بە شێوەیەکی بەرفراوان بەکاردەهێنرێت.

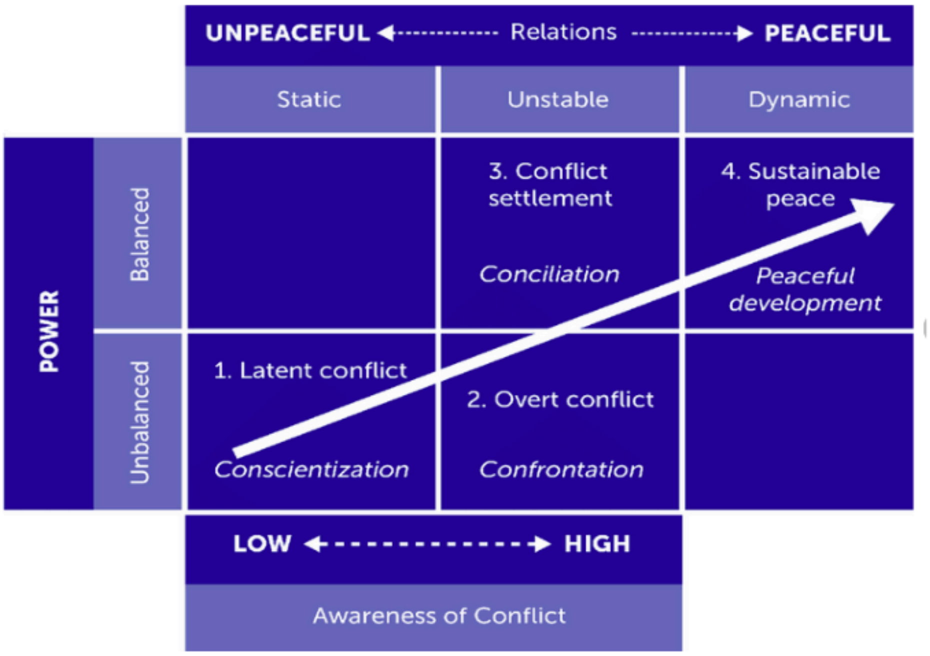

The progression of constructive conflict in unbalanced relationships (adapted from Curle 1971)

ئاشتیسازی و ئاشتیپارێزی و زۆرکردنی ئاشتی

پێناسە:

- ئاشتیسازی: ئاشتیسازی بریتییە لەو هەوڵانەی کە لایەنە ناکۆکەکان دەگەیەنێت بەو دانوستانەی قسەی لەسەر کراوە، بە گشتی لە ڕێگەی دیپلۆماسی، نێوەندگیری، یان جۆرەکانی تری دەستێوەردانی ڕاستەوخۆ بۆ کۆتاییهێنان بە ململانێ. ئامانج لەمە، چارەسەرکردنی هۆکارە خێراکانی توندوتیژی و گەیشتن بە ئاگربەست یان ڕێککەوتنی ئاشتییە.

نیشان بدەن:

دوو نموونەی ئاشتیسازی:

- "ڕێککەوتنەکانی کەمپی دەیڤید" لە ساڵی ١٩٧٨ کە بووە هۆی پەیمانی ئاشتی لە نێوان میسر و ئیسرائیل و بە ناوبژیوانی جیمی کارتەر، سەرۆکی ئەمریکا جێبەجێ کرا.
- "ڕێککەوتنی هەینی پیرۆز" (١٩٩٨) لە نێوان گروپە ناسیۆنالیست و سەندیکاییەکان لە ئێرلەندی باکوور.

پێناسە:

- ئاشتیپارێزی: ئاشتیپارێزی بریتییە لە ناردنی هێزی نێودەوڵەتی یان خەڵک، لە دوای شەڕ، بۆ پاراستنی ئارامی و ئاسایش لە ناوچەکان. ئاشتیپارێزان چاودێری و پاڵپشتی جێبەجێکردنی ڕێککەوتننامەکانی ئاشتی دەکەن، ڕێگری لە گەڕانەوە بۆ توندوتیژی دەکەن و خەڵکی مەدەنی دەپارێزن، کە زۆرجار لەژێر چاودێری ڕێکخراوەکانی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان جێبەجێ دەکرێت.

نیشان بدەن:

دوو نموونەی لە ئاشتیپارێزییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان:

- نوێنەرایەتی ئاشتیپارێزی نەتەوە یەکگرتووەکان لە سیرالیون (UNAMSIL 1999-2005)
- هێزی کاتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە لوبنان (یونیفیل ١٩٧٨-ئێستا)

پێناسە:

- بنیاتنانی ئاشتی: بنیاتنانی ئاشتی، گرنگی بە چارەسەرکردنی هۆکارە ڕیشەییەکانی ململانێکان و دروستکردنی ئاشتییەکی بەردەوام لە ڕێگەی بەهێزکردنی دامەزراوەکان و پێشخستنی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و پشتیوانیکردن لە گەشەپێدانی ئابووری دەدات. ئەم پرۆسە درێژخایەنە هەوڵدەدات هەلومەرجێک دروست بکات کە ڕێگری لە ململانێکانی داهاتوو بکات و بەشداری بکات لە ئاشتییەکی بەردەوامدا لە ڕێگەی بنیاتنانی سازان و بنیاتنانەوەی کۆمەڵگاکان و بەرەوپێشبردنی بەرخودان.

نیشان بدەن:

دوو نموونەی هەوڵە بەرفراوانەکانی بنیاتنانی ئاشتی: ١.

- هەوڵەکانی ئاشتی و پێشکەوتن لە ڕواندا لە دوای جینۆساید لە ساڵی ١٩٩٤ تا ئێستا
- چالاکییەکانی بنیاتنانی ئاشتی لە ئێرلەندای باکوور لە ساڵی ١٩٩٨ەوە

دانیشتنی سێیەم - نموونەی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان

پرسیار بکەن:

ئایا هیچ نموونەیەک لە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان دەزانن؟

وەڵامی بەشداربووان لەسەر تەختەی سپی بنووسن.

مەهاتما گاندی

بڵێن:

با سەیری نموونەیەک بکەین. بەناوبانگترین بزووتنەوەی ناتوندوتیژ و ڕاگرتنی هاوکاری ئەو بزووتنەوەیە بوو کە مەهاتما گاندی سەرکردایەتی کرد. ئەم بزووتنەوەیە ڕۆڵێکی گەورەی هەبوو لە خەباتی هیندستان بۆ سەربەخۆیی لە بەریتانیا.

نیشان بدەن:

سلایدی ١٤:

مەهاتما گاندی لە ساڵی ١٨٦٩ لە شاری پۆربەندەر لە هیندستان لەدایک بووە. لە لەندەن وەک پارێزەر ڕاهێنانی کرد و لە باشووری ئەفریقاش کاری یاسایی کرد.

دوای گەڕانەوەی بۆ هیندستان، گاندی بووە یەکێک لە کەسایەتییە گرنگەکانی خەبات بۆ سەربەخۆیی هیندستان لە کۆلۆنیالیزمی بەریتانیا.

بڵێن:

گاندی بە تایبەتی فەلسەفەی ساتیاگراها یان هێزی ڕاستی یا حەقیقەتی وەک جۆرێک لە بەرخۆدان بەکارهێنا. ئەم فەلسەفەیە لەسەر بەکارهێنانی حەقیقەت و بوێری ئەخلاقی بۆ بەرەنگاربوونەوەی نادادپەروەری بەبێ بەکارهێنانی توندوتیژی جەختی دەکردەوە و ویژدانی ستەمکارانی کردە ئامانج.

پێناسە: ساتیاگراهاکان- لایەنگرانی ساتیاگراها- تێڕوانینێکی دروست لە سروشتی ڕاستەقینەی دۆخێکی ناڕەوا، لە ڕێگەی چاودێریکردنی ناتوندوتیژی دەروونی و گەڕان بەدوای ڕاستی بە ڕۆحی ئاشتی و خۆشەویستی، بەدەست دەهێنن، و هەروەها تێڕوانینە دروستەکان بە تێپەڕاندنی پرۆسەیەکی سەختی خۆگەڕان بەدەست دەهێنن.

بڵێن:

گاندی بە بەکارهێنانی بەرخۆدانی ناتوندوتیژ، سەرکردایەتی چەندین بزووتنەوە و هەڵمەتی سەربەخۆیی هیندستانی کرد. یەکێک لە بەناوبانگترینیان ڕێپێوانی خوێی ساڵی ١٩٣٠ بوو، کە تێیدا گاندی و شوێنکەوتووانی، ڕێپێوانێکیان کرد بۆ دەریا بۆ دروستکردنی خوێ بۆ ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە قۆرخکاری خوێی بەریتانیا کە بە نافەرمانی مەدەنی لە دژی باجدانی ناڕەوا ناسرا.

بڵێن:

گاندی و زیاتر لە ٦٠ هەزار کەس بەهۆی کردەوەی نافەرمانی مەدەنییەوە دەستگیرکران. بەڵام بزووتنەوەکە بەردەوام بوو و خەڵکی زیاتریش بەشداری ڕێپێوانی خوێیان کرد. دوای ئازادی، گاندی توانی ڕۆڵێک لە کۆنفرانسی لەندەن بۆ داهاتووی هیندستان بگێڕێت. دەرئەنجامی کۆنفرانسەکە زۆر سەرکەوتوو نەبوو، بەڵام بەریتانیا دانی بەوەدانا کە بزووتنەوەی گاندی شتێکە کە ناکرێت پشتگوێ بخرێت. دواجار هیندستان لە ساڵی ١٩٤٧ سەربەخۆیی بەدەستهێنا.

نیشان بدەن:

سلایدی ١٥

گاندی پەیڕەوی لە فەلسەفەی ئاهیمسا یان ناتوندوتیژی دەکرد کە بنەمای بیروباوەڕەکانی بوو. ئەم فەلسەفەیە جەختی لە دوورکەوتنەوە لە زیانگەیاندن بە هەر بوونەوەرێکی زیندوو دەکردەوە و داوای هاوسۆزی و بەزەیی و ڕێزگرتن لە هەموو گیانلەبەران و بەتایبەت مرۆڤەکان دەکرد. بنەما و شێوازەکانی گاندی ئیلهامبەخشی زۆرێک لە شوێنکەوتووانی بوو و نازناوی "مەهاتما"ی پێدرا کە بە واتای "ڕۆحی گەورە" دێت.

بڵێن:

بنەماکانی گاندی لە ناتوندوتیژی و نافەرمانی مەدەنی کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر ئاستی جیهان هەبوو، و بۆ بزووتنەوەکانی مافی مەدەنی و سەرکردەکانی وەک مارتن لوتێر کینگ جونیۆر، نیلسۆن ماندێلا و ئەوانی تر ئیلهامبەخش بوو .*

پێناسە:

وشەی ahimsa (بە سانسکریت: ahiṃsā، پالی: avihiṃsā) بە واتای "بریندار نەکردن" و "بەزەیی" دێت. وشەکە لە ڕیشەی سانسکریتی hiṃs وەرگیراوە - بە واتای لێدان. hiṃsā بە واتای بریندارکردن یان زیانگەیاندن؛ وە ahiṃsā بە واتای پێچەوانە دێت، بە واتای زیان نەگەیاندن یان بریندار نەکردن. هەروەها ئاهیمسا ئاماژەیە بۆ ناتوندوتیژی و بۆ هەموو بوونەوەرە زیندووەکان بە ئاژەڵەکانیشەوە لە ئایینە کۆنەکانی هیندستاندا بەکاردێت.

چالاکی:

بەشداربووان دابەش بکەن بەسەر گرووپی یەکساندا و لێیان بپرسن: بەپێی بزووتنەوەی گاندی، سوود و زیانەکانی بەرخۆدانی ناتوندوتیژانە بە بەراورد لەگەڵ شێوازە توندوتیژەکانی نارەزایەتی یان بەرخۆدان چین؟

٢٠ خولەک مۆڵەتیان پێبدەن بۆ ئەوەی وەڵامەکەیان ئامادە بکەن و دواتر وەڵامەکان بڵاوبکەنەوە و باسی کاریگەرییە جیاوازەکان بکەن.

دالای لاما

بڵێن:

نموونەیەکی دیکەی ناسراو، دۆسیەی تبت و خەباتی سەربەخۆیی لە چینە.

نیشان بدەن:

سلایدی ١٦

تبت کە بە "سەقفی جیهان" ناسراوە، هەمیشە ناسنامەیەکی کولتووری و ئایینی جیاوازی پاراستووە. لە ساڵانی ١٩٥٠دا، سوپای رزگاریخوازی گەلی چین تبتی داگیرکرد، ئەمەش بووە هۆی دەربەدەری و تەبعیدی دالای لاما بۆ هیندستان لە ساڵی ١٩٥٩.

بڵێن:

سەرەرای سەرکوتکردنێکی توند، دالای لاما هەمیشە هەوڵی داوە بۆ رێبازێکی ئاشتیانە بۆ چارەسەرکردنی ئەم ململانێیە. گەلی تبت لە ژێر کاریگەری فێرکارییەکانیدا، بە شێوەیەکی سەرنجراکێش پابەند بووە بە بەرخۆدانی ناتوندوتیژانە. ئەوان لە شێوازگەلی جیاوازی نارەزایەتی ئاشتیانە بەشدارییان کردووە، میراتی کولتووری خۆیان پاراستووە و هەموو کات لە پێناو مافەکانی مرۆڤدا خەباتیان کردووە.

بڵێن:

خەڵکی تبت لە بزووتنەوە جۆراوجۆرەکانی بەرخۆدانی ناتوندوتیژدا بەشدارییان کردووە.

نیشان بدەن:

سلایدی ١٧:

- لە ساڵی ١٩٨٧ دەروێشەکان بەشدارییان لە خۆپیشاندانەکانی دەوروبەری پەرستگای جۆکانگ و ناحیەی بارخۆر لە شاری لاسا کرد کە ئەم شوێنانە بە شوێنی نارەزایەتی ناسران.

- لە ساڵی ١٩٨٩دا تبتییەکان بە بۆنەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی دالای لاما، بخوریان سووتاند و چرای کۆرەییان هەڵ کرد و ستریمەریان بڵاوکردەوە کە دوعای لەسەر کاغەزی بچووک نووسرابوو و بوم شێوە جێژنیان گرت.
- لە ساڵی ١٩٩١ پۆستەرگەلێک بە دروشمی جۆراوجۆر بۆ ئازادکردنی تبت لە ناوچەکانی تبت دانران. هەڵمەتەکانی پۆستەر هێندە بەربڵاو بوون کە دەسەڵاتدارانی چین گرووپگەلێکی تایبەتی شەوانەیان بۆ دەستگیرکردنی ئەو تبتییەکان کە ئەم پۆستەرانەیان نووسیوە پێکهێنا.

- لە ساڵی ١٩٩٣ جووتیارانی گوندی سێنولینگ ڕێگای سەرکێیان داخست، ئەمەش چینییەکانی، کە لە گوندێکی نزیک چاوەڕێی پێداویستییەکان بوون، تووڕە کرد.

بڵێن:

ئەمانە تەنها چەند نموونەیەکن. تبتییەکان خەریکی بەرخۆدانی ناتوندوتیژ بوون بەڵام ڕووبەڕووی چەندین تەحەدا، وەک پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ، سەرکوتی کولتووری و سنووردارکردنی توند بۆ ڕێوڕەسمە ئاینییەکان بوونەتەوە.

نمونەکانی UNPO

بڵێن:

زۆرێک لە ئەندامانی UNPO و ڕێکخراوە پەیوەندیدارەکانی ئەزموونی بەشداریکردنیان لە چالاکییە کۆمەڵایەتییە ناتوندوتیژەکاندا هەبووە. ئەمەش ڕەنگدانەوەی پابەندبوونی هەموو ئەندامانی UNPOیە بە شێواز و ستراتیژییە ناتوندوتیژەکان.

نیشان بدەن:

ئەو ئەندامانەی UNPO کە کردەوەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژیان بەکارهێناوە – (لیستی بچووک):

- تبت: سەرکردایەتی دالای لاما؛ بەرەنگاربوونەوەی داگیرکاری چین؛ نارەزایەتی ئاشتیانە لەوانەش "خۆسوتاندن" (باس بکرێت).
- ئۆگۆنی: بزووتنەوەی مانەوە بۆ گەلی ئۆگۆنی (MOSOP)؛ بەرگری لە لەناوبردنی ژینگە لەلایەن کۆمپانیای شێل ئۆیل؛ لەسێدارەدانی "ئۆگۆنی نۆ" لەلایەن حکومەتی نیجێریا.
- ئۆرۆمۆ: نارەزایەتییەکانی ئۆرۆمۆ (٢٠١٤-٢٠١٨). نارەزایەتی ئاشتیانە دژی داگیرکردنی زەوی و پەراوێزخستنی سیاسی. نارەزایەتی و مانگرتنی خوێندکاران.
- کەتەلۆنیا: بزووتنەوەی سەربەخۆیی. لەوانەش ڕیفراندۆمی سەربەخۆیی کەتەلۆنیا (٢٠١٧).
- خمر کرۆم: نارەزایەتی ئاشتیانە بۆ ئازادی ئایینی و مافی زەوی. پاراستنی میراتی بودایی و بەرەنگاربوونەوەی ئاسمیلەکردن لە ڤێێتنام.
- ئەحوازی: نافەرمانی مەدەنی لە داواکردنی نوێنەرایەتی سیاسی و مافی کولتووری لە بەرامبەر هەڵاواردنی سیستماتیکیدا.

دانیشتنی چوارەم - مەرجەکانی کردەوەی کۆمەڵایەتی کاریگەر بەبێ توندوتیژی

بڵێن:

هەڵسەنگاندنی کاریگەریی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان دەتوانێت تەحەدایەکی(چەلێنج) گەورە بێت. یەکێک لە ڕێگاکانی هەڵسەنگاندنی سەرکەوتن ئەوەیە کە بزانین بزووتنەوەکە تا چەندە توانیویەتی بە تێپەڕبوونی کات خۆی بپارێزێت.
ئەگەر ئەم پێوەرە بەکاربهێنین، دەکرێ بزووتنەوەکانی وەک تبت و کۆسۆڤۆ بە کاریگەر هەژمار بکرێن. ڕێگایەکی تر ئەوەیە کە بزانین بزووتنەوەکە تا چەندە توانیویەتی سەرنج بۆ پرسێکی دیاریکراو ڕابکێشێت. گەلی ئۆگۆنی لە نیجێریا

بێ گومان لە پێشکەشکردنی دۆزی خۆیان بۆ جیهان سەرکەوتوو بوون. بەڵام تەنانەت لەگەڵ ئەم دەستکەوتانەشدا هێشتا جێگەی مشتومڕە و باسە کە ئەم سەرکەوتنانە تا چەندە گۆڕانکارییەکی ڕاستەقینەی لەسەر زەوی لێکەوتووەتەوە.

ڕاستییەکە ئەوەیە کە هیچ شێوازێکی پەسەندکراوی گشتگیر بۆ پێوانی کاریگەریی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان نییە. زۆرجار ئەمە بابەتێکی زێهنییە . هەندێک پێشنیاری ئەوە دەکەن کە لە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان بۆ پەرەپێدانی چوارچێوەیەکی ڕوونتر بۆ پێوان و هەڵسەنگاندنی سەرکەوتن، ئێمە پێویستمان بە لێکۆڵینەوەیەکی گشتگیرە. بەڵام وەک هەندێک ئاماژەیان پێکردووە، ڕەنگە سەرکەوتن تەنها لە ئەنجامی کۆتاییدا سنووردار نەبێت، بەڵکوو بەشداریکردن لە خەبات و بەدەستهێنانی متمانەبەخۆیی و نیشاندانی بوێری و بنیاتنانی هاودەنگی لەگەڵ ئەوانی تر وەک بەشێک لە سەرکەوتنی بزووتنەوەکە سەیر بکرێت.

باروودۆخی ناوخۆ

نیشان بدەن:

باروودۆخی ناوخۆ

- سەرکردایەتییەکی بەهێز و بەرپرس
- دانیشتوانی پابەند و ڕاهێنراو و بە دیسپلین
- پێکهاتەی ڕێکخراوەیی یەکگرتوو
- سەرچاوەکان
- ستراتیژییەکان

بڵێین:

با باسی ڕۆڵی سەرکردایەتی و ستراتیژی لە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکاندا بکەین. سەرکەوتووترین بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان، وەک بزووتنەوەی سەربەخۆیی هیندستان و بزووتنەوەی مافە مەدەنییەکانی ئەمریکا، سەرکردەی بەهێز و کاریزماتیک و پابەندیان هەبوو. زەحمەتە سەرکەوتنەکان بەبێ کاریگەری سەرکردەکانیان وەک مەهاتما گاندی و مارتن لوتیر کینگ جونیۆر کە نەک تەنها ئیلهامبەخش بوون بۆ گەلی خۆیان، بەڵکو سەرنجی جیهانیان بۆخۆیان ڕاکێشا، بێنینە بەرچاومان. دیسپلین و توانای پابەندبوونیان بە شێوازە ناتوندوتیژییەکان کلیلی بوو. لەم دواییانەدا سەرکردەکانی وەک دالای لاما، ئاونگ سان سوکی و نیلسۆن ماندێلا لە بزووتنەوەکانی خۆیاندا ڕۆڵی هاوشێوەیان گێڕاوە.

بەڵام سەرکردایەتی دەتوانێت شمشێرێکی دوو لێوار بێت. کاتێک سەرکردەکان گەندەڵ بن یان کاتێک ناکۆکی ناوخۆیی لەسەر دەسەڵات دروست دەبێت، زیان بە متمانە و مانەوەی بزووتنەوەکە دەگەیەنێت. جگە لەوەش پشتبەستنی زۆر بە سەرکردەیەک ئەگەر زیندانی بکرێت، دەربەدەر بکرێت، یان لەوەش خراپتر تیرۆر بکرێت، مەترسیدار دەبێت.

سیفەتەکانی سەرکردەیەکی بەهێزی بزووتنەوەی ناتوندوتیژ بریتین لە پابەندبوون، بیرکردنەوە لە ستراتیژی، ڕاستگۆیی، سەبر و بوێری. بەگشتی ئەوانەی لە تاکتیکی ناتوندوتیژدا ڕاهێنراون، ئامرازی زیاتریان هەیە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ململانێکان. گرنگە سەرکردەکان بە بە نمونە بوون، بنەماکانی ناتوندوتیژی بەرجەستە بکەن. ئەمەش ئیلهامبەخشە، هەم بۆ بزووتنەوەکە و هەم بۆ لایەنگرانی بیانی.

بەڵام بە تەنها سەرکردایەتی بەس نییە. هێزی بزووتنەوەیەکی ناتوندوتیژ لە گەلەکەیدایە. بۆ ئەوەی بزووتنەوەیەک بەڕاستی کاریگەر بێت، دەبێت مرۆڤەکان بەها و بنەمای ئەخلاقی هاوبەشیان هەبێت و لەسەر چۆنیەتی گەیشتن بە ئامانجەکانیان ڕێکبکەون. بۆ نموونە دیموکراسی پرەنسیپێکی بەهێزە کە دەتوانێت خەڵک یەکبخات بۆ بزووتنەوەیەک و هەروەها دەتوانێت پشتیوانی گروپە دەرەکییەکان بە حکومەتەکانیشەوە ڕابکێشێت. بۆ ئەوەی هاودەنگی ناوخۆیی دروست بکرێت، پەروەردە لەناو بزووتنەوەکەدا شتێکی بنەڕەتییە.

هەروەها ئامادەکاری پراکتیکی زۆر گرنگە.

پێویستە بزووتنەوەکان بۆ بەڕێوەبردنی لۆجستیکی وەک پەیوەندییەکان، چاودێری پزیشکی و پێداویستییەکانی دیکەی لایەنگران لە کاتی خەباتدا ئامادەبن. بەو پێیەی کردەوەیەکی توندوتیژ یان ناتوندوتیژ دەتوانێت متمانەی بزووتنەوەیەکی ناتوندوتیژ تێکبدات، یەکگرتوویی زۆر گرنگە. پێکهاتە دیموکراتیکەکانی ناو بزووتنەوەکە دەتوانن یارمەتیدەر بن لە چارەسەرکردنی ململانێ ناوخۆییەکان و ڕێگری لە چڕبوونەوەی دەسەڵات لە دەستی سەرکردەکاندا بکەن.

هەروەها سەرکەوتنی بزووتنەوەیەک بەندە بە سەرچاوەکانییەوە – سەرچاوەی دارایی، ماددی، تەکنیکی و مرۆیی. گرنگە پلانی ستراتیژی دابنرێت، بەڵام دیاریکردنی سەرچاوەی متمانەپێکراو بۆ پشتیوانی دەتوانێت چەڵێنج درووست بکات.

ستراتیژی

بڵێن:

ئێستا با باسی ستراتیژی بکەین. هەندێک دەڵێن چەمکی "ستراتیژی" لەگەڵ ڕۆحی ناتوندوتیژیدا ناکۆکە، چونکە ستراتیژییەکان ئاماژەن بۆ شەڕکردن بۆ سەرکەوتن. بەڵام زۆربەی خەڵک هاوڕان لەسەر ئەوەی بۆ ئەوەی هەڵمەتە ناتوندوتیژەکان سەرکەوتوو بن، پێویستە پلانی باشیان بۆ دابنرێت، هەروەک هەڵمەتە توندوتیژەکان. پێویستە ستراتیژییەکان لەسەر ئاستی ماکرۆ و مایکرۆ دابڕێژرێن، بە ئامانجی درێژخایەن و کورتخایەنی ڕوون لەسەر بنەمای شیکارییەکی وردی دۆخەکە. ئەمەش تێگەیشتن لە خاڵە بەهێز و لاوازەکانی خودی بزووتنەوەکە و نەیار و هەلومەرجی دەرەکی دەگرێتەوە.

لە کۆتاییدا، ستراتیژییەکان دەبێت لەگەڵ گۆڕانی ململانێکان پەرەبستێنن. هەرچەندە پلاندانان زۆر زەرووریيە، بەڵام نەرمی نیشان دانیش گرنگە. هەندێک جار، کارە بێ پلانەکان دەتوانن بە هەمان شێوە کاریگەر بن. لەبیرتان بێت کە هەموو بارودۆخێک تایبەتە، بۆیە ستراتیژییەکان بە سادەیی لە بزووتنەوەیەکەوە بۆ بزووتنەوەیەکی دیکە کۆپی ناکرێن. بەڵام جاری وا هەبووە کە تەنانەت کردەوەی ناتوندوتیژ و بێ پلان و بێ ئامادەکاریش سەرکەوتنی بەدەستهێناوە.

بارودۆخی دەرەکی

بڵێن:

هەموو ململانێکان بەشێکن لە وێنەیەکی گەورەتر کە فاکتەرە ناوچەیی و جیهانییەکان لەخۆدەگرن، تەنانەت ئەگەر هەندێکیان لەڕووی سیاسی یان جوگرافییەوە دابڕاو دەرکەون. بە دەگمەن ئەو لایەنانەی کە لە ململانێیەکدا بەشدارن، تاکە کەسانێکن کە کاریگەرییان لەسەرە – زۆرجار ئەکتەرە دەرەکییەکان کە بەرژەوەندی ئابووری، سیاسی، کۆمەڵایەتی یان کولتووریيان هەیە، بەشدارن. بۆ نموونە زلهێزەکانی پێشووی کۆلۆنیالیزم زۆرجار بە قووڵی لە ململانێکان لە کۆلۆنییەکانی پێشوویان یان خاکەکانی ژێر کاریگەری خۆیان، وەک فەرەنسا لە ڕواندا یان پورتوگال لە تیمۆری ڕۆژهەڵات تێوەگلاون.

خاڵی گرنگ ئەوەیە کە بەرپرسیارێتی پاراستنی ناتوندوتیژی تەنیا لەسەر ئەو کەسانە نییە کە ڕاستەوخۆ دەستیان لە خەباتدا هەیە. ئەمەش بەرپرسیارێتییەکی هاوبەشە لە نێوان هەموو ئەو کەسانەی کە لەم ململانێیەدا بەشدارن. زلهێزە جیهانییەکان و ئەکتەرە ناوچەییەکان و ئەو کۆمەڵگایانەی کە بەرژەوەندییان دژ بەیەک هەیە، هەموویان ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە پێشخستنی چارەسەری ئاشتیانە و ڕێگریکردن لە توندوتیژی. ئەم پابەندبوونە هاوبەشە بۆ پەرەپێدانی ئاشتییەکی بەردەوام زۆر گرنگە.

نیشان بدەن:

ڕۆڵ و بەرپرسیارێتی چەند ئەکتەرێکی نێودەوڵەتی دەتوانن کاریگەرییان هەبێت، لەوانە:

- حکومەتەکان
- ڕێکخراوە فرەلایەنەکان، وەک نەتەوە یەکگرتووەکان
- کۆمپانیا فرەنەتەوەییەکان
- میدیاکان
- ڕێکخراوە ناحکومییەکان (NGOs)

بڵێین:

سەرنجی نێودەوڵەتی دەتوانێت سەرمایەیەکی بەهێز بێت بۆ بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان. کاتێک بزووتنەوەیەک دەزانێت جیهان چاوی لێیە، متمانەی زیاتر بەدەست دەهێنێت. ئاشکراکردنی نادادپەروەری و چەوساندنەوەکان دەتوانێت پاڵنەرێک بێت بۆ ئەوەی مرۆڤەکان پابەند بن بە ناتوندوتیژی و بزانن کە دۆزی ئەوان لەبەرچاو دەگیرێت. هەروەها ئەم جۆرە گرنگیدانە دەتوانێت نائومێدی ئەو کەسانەی کە ڕەنگە بەهۆی خاوبوونەوەی خێرایی گۆڕانکارییەکان بێزار بن کەم بکاتەوە. کاتێک سەرکردەکان دەتوانن نیشان بدەن کە دەنگیان لە دەرەوەی ململانێکە دەبیسترێت و ئەوانی دیکە نیگەرانن و ڕەنگە یارمەتیان بدەن، ئەوە یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی بزووتنەوەکە یەکگرتوو و ناتوندوتیژ بمێنێتەوە.

بەڵام کۆمەڵگای نێودەوڵەتی هەمیشە گرنگی بە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان نادات. بەگشتی ململانێ توندوتیژەکان زیاتر تیتر و نیگەرانی بۆ خۆیان ڕادەکێشن. لە ململانێ ناوخۆییەکاندا، حکومەتەکان بەگشتی خۆیان لە دەستێوەردانی دیپلۆماسی بەدوور دەگرن، بەتایبەتی ئەگەر بزووتنەوەکە وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکپارچەیی خاکی وڵاتێک ببینن. هەروەها گریمانەیەکی باو بەڵام مەترسیدار هەیە کە تا بزووتنەوەیەک ناتوندوتیژ بێت، پێویست بە نیگەرانی ناکات. زۆرجار حکومەتەکان پێیان وایە دەستێوەردان تەنها کاتێک پێویستە کە توندوتیژی دەست پێبکات. ئەم ڕوانگە تەسکە نەک هەر ناتوندوتیژی بێهیوا دەکات، بەڵکو ڕەنگە گروپە نائومێدەکان بەرەو توندوتیژی ببات و دۆخەکە بەرەو ناسەقامگیری زۆرتر ببات. لەڕاستیدا پشتیوانیکردن لە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان لە قۆناغە سەرەتاییەکانیاندا، کلیلی ڕێگریکردن لە ململانێ و پێشخستنی ئاشتی بەردەوامە.

نیشان بدەن:

پێشخستنی گفتوگۆ لە نێوان لایەنەکاندا بۆ ڕێگریکردن لە توندوتیژی یارمەتیدەرە. پێویستە حکومەتەکان ڕازی بکرێن کە بە ڕوونی و ئاشکرا دان بە سەرکردەکانی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکاندا بنێن و بۆ پرسەکان پشتیوانی لە ڕوانگەیەکی ناتوندوتیژانە بکەن و بەم کارەش، چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوە، ڕێز بۆ سەرکردە و بزووتنەوەیەکی بەرپرسیار پەرە بستێنێت. بزووتنەوەیەکی یەکگرتوو هاوبەشێکی باشترە، بۆ گفتوگۆ و چارەسەرکردنی کێشەکان، لە بزووتنەوەیەکی پارچەپارچە و بێ کۆنترۆڵ، بۆیە لە بەرژەوەندی حکومەتەکاندایە کە بە یەکگرتوویی لەناو بزووتنەوەکاندا پەرە بدەن.

نیشان بدەن:

کۆمپانیا فرەنەتەوەییەکان لە ڕووداو و پەرەسەندن و بەردەوامبوونی ململانێکان ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن و دەبێت وەڵامدەر بن.

بڵێین:

کاتێک بەرژەوەندییە ئابوورییەکانی کۆمپانیایەک لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی گەلانی ڕەسەن یان کۆمەڵگەی ناوخۆیی ناکۆکە یان زیانیان پێدەگەیەنێت، زۆر گرنگە کە دڵنیابین لەوەی کە کۆمپانیاکە لە بەرامبەر دەرئەنجامەکانی بەرپرسە. زۆرجار کۆمپانیاکان دەبیندرێن کە دەست بە دەست لەگەڵ حکومەتەکان بۆ سەرکوتکردنی ئەم کۆمەڵگایانە کاردەکەن، بەتایبەتی کاتێک کۆمپانیاکە هەوڵدەدات لە سەرچاوەکانی زەوییە نەریتییەکان سەرمایە هەڵگرێت، ئەمەش سوودی هەم بۆ کۆمپانیاکە و هەم بۆ نوخبەی حکومەتییەکان هەیە.

نموونەگەلێک لە چالاکی کۆمپانیایی کە بوونەتە هۆی ناکۆکی، بریتین لە کۆمپانیای شێڵ و کۆمپانیا نەوتییەکانی دیکە لە نیجێریا، بەتایبەتی خەڵکی ئۆگۆنی، عەمەلییاتی کانەکانی(مەعدەن) فریپۆرت لە پاپوای ڕۆژئاوا و UNOCAL لە بۆرما. ئەم حاڵەتانە نیشان دەدەن کە چۆن بەرژەوەندییەکانی کۆمپانییاکان دەتوانن ڕاستەوخۆ ببنە هۆی ململانێ یان توندتریان بکەن.

جگە لەوەش ناکرێت ڕۆڵی بەرهەمهێنەران و چەک فرۆشەکان پشتگوێ بخرێت. ئەوان ڕاستەوخۆ بەرپرسیارن لە بەردەستبوونی بەربڵاوی چەک بەتایبەت چەکی بچووک کە لە سەرانسەری جیهاندا دوبنە هۆی ململانێ توندوتیژەکان. بۆ کەمکردنەوەی ململانێ و توندوتیژی، زۆر گرنگە بە بەرپرسیارێتی کۆمپانیاکان، لە دەرهێنانی سەرچاوە و هەروەها پیشەسازی چەکدا، ڕێسای توندتر جێبەجێ بکرێت.

نیشان بدەن:

میدیای نێودەوڵەتی، لە داڕشتنی تێڕوانینەکان و دەرکی ململانێ، ڕۆڵێکی بەهێز دەگێڕێت. میدیاکان بە هەڵبژاردنی ئەوەی کە کام چیرۆک ڕووماڵ بکەن، کاریگەرییان هەیە لەسەر ئەوەی کام بزووتنەوە، چ توندوتیژ یان ناتوندوتیژ، زۆرترین سەرنج وەردەگرن. ئەمەش دەتوانێت لەسەر چۆنیەتی هەستکردن و پشتیوانیکردنی بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان لە ئاستی جیهانیدا کاریگەرییەکی گەورەی هەبێت.

بڵێن:

زۆرێک لە بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان، وەکوو بزووتنەوەکانی دەوڵەتانی باڵتیک، گەلی ئۆگۆنی و تبتییەکان، بۆ هۆشیارکردنەوەی خەڵک و بەدەستهێنانی پشتیوانی نێودەوڵەتی، زۆر پشت بە ڕووماڵی میدیایی دەبەستن. کاتێک میدیاکان تیشک دەخەنە سەر ئەم بزووتنەوانە، دەتوانێت هاندەری لایەنگرانیان بێت بۆ ئەوەی بەردەوام بن لە بەکارهێنانی ناتوندوتیژی. بەڵام ڕووماڵکردنی باشی میدیاکان بە تەنیا گەرەنتی سەرکەوتن ناکات، بەڵکو وەک ستراتیژییەکی بەردەوام، بەشێکی گرنگە لە پاراستنی ناتوندوتیژی.

بەداخەوە زۆرجار میدیاکان لەسەر بنەمای ئەوەی کام هەواڵ زۆرترین فرۆشی هەیە یان ئاسانترە بۆ ڕووماڵکردن، هەواڵەکانیان دادەنێن. ململانێ توندوتیژەکان کە خێراتر و سەرنجی زۆرتر ڕادەکێشن دەتوانن سێبەر لەسەر ئەو بزووتنەوە ناتوندوتیژانە دابنێن کە پێویستیان بە ڕاپۆرتکردنی وردتر هەیە. وەک ڕۆژنامەنووسێک ئاماژەی پێکردووە، زۆرجار، کاتێک بابەتی ڕاستەقینەی وەک مافی مرۆڤ و ستەمکردن ون دەبن، کە توندوتیژی دەبێتە چیرۆکی سەرەکی. کاتێک میدیاکان سەرنجیان لەسەر توندوتیژییە، بەبێ ئاگاداری یارمەتی بەردەوامکردنی توندوتیژی دەدەن.

بۆ گۆڕینی ئەم گێڕانەوەیە، پێویستە میدیا ڕووماڵی خۆی بۆ بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان فراوانتر بکات و نیشان بدات کە ئەوان بەدیلێکی ڕاستەقینەن بۆ توندوتیژی. هەروەها گرنگە بزووتنەوەکان پەیوەندییەکی بەهێز لەگەڵ میدیا دروست بکەن و چیرۆکەکانیان بە دروستی بگێڕنەوە، بۆ ئەوەی دڵنیابن لەوەی کە بە هەڵە لێکنەدرێتەوە یان پشتگوێ نەخرێن. میدیاکان دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن لە بەرەوپێشبردنی ناتوندوتیژی، بەڵام تەنها ئەگەر پابەندبن بەو کارە.

نیشان بدەن:

دروستکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ بزووتنەوەکانی دیکە دەتوانێت ستراتیژییەکی بەهێز بێت بۆ هەڵمەتە ناتوندوتیژەکان. ئەمەش پەیوەندیکردن لەگەڵ گرووپەکان لە ناو وڵاتێکدا کە بەدوای گۆڕانکاری بەبێ توندوتیژییەوەن، و هەروەها لەگەڵ حکومەتە دۆستەکان و ڕێکخراوە ناحکومییەکان کە ئامانجی هاوشێوەیان هەیە دەگرێتەوە.

بڵێین:

بۆ نموونە ئیستۆنیا هاوپەیمانی لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا دروستکرد کە هەرگیز دانیان بە لکاندنی خۆیان لەلایەن یەکێتی سۆڤیەتەوە نەنابوو، هەروەها لەگەڵ دەوڵەتانی دیکەی باڵتیک کە هەوڵی سەربەخۆییان دەدا. بەهەمان شێوە بزووتنەوەی تیمۆری-ڕۆژهەڵات بە سەرکەوتوویی پەیوەندی لەگەڵ ڕێکخراو و حکومەتە نێودەوڵەتییەکان دامەزراندووە. هەروەها پەیوەندییان لەگەڵ گروپە بنەڕەتییەکانی ئەندەنوسیا کرد کە هەوڵیان بە چاکسازی دیموکراسی دەدا، و لەگەڵ چالاکوانانی تبت هاودەنگییان پێکهێنا. ئەم هاوپەیمانیانە نەک هەر دەبنە هۆی پشتیوانی، بەڵکو بۆ پاراستنی زەبری و دەوری بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان یارمەتیدەرن.

بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە بنیاتنانی ئەم هاوپەیمانیانە، بە تایبەت لە دەسەڵاتە سەرکوتکەرەکاندا کە پەیوەندی و هاوکاری سنووردارە و بە توندی سەرکووتی دەکەن دەتوانێت چەلێنج درووست کات. بەڵام دروستکردنی ئەم پەیوەندیانە دەتوانێت دەنگەکانمان گەورە وبەرز بکاتەوە و بزووتنەوەکان بەهێزتر بکات، ئەمەش ئەوەمان بیردەخاتەوە کە ئێمە لە خەباتمان بۆ گۆڕانکاری تەنیا نین.

دانیشتنی پێنجەم - ئەنجامی کردەوەی ناتوندوتیژ

بڵێین:

ئێستا کە پێشەکییەکمان هەیە بۆ کردەوەی کۆمەڵایەتی ناتوندوتیژ و قۆناغە جیاوازەکانی...

پرسیار بکەن:

دەتوانین چ چاوەڕوانیگەلێکمان هەبێت؟

چەند خولەکێک مۆڵەت بدەن و وەڵامی بەشداربووان کۆبکەنەوە.

بڵێین:

گرنگە لەوە تێبگەین کە تەنها لەبەر ئەوەی ئەوەی ئێوە هەڵدەبژێرن کە بەشداری لە کردارێکی ناتوندوتیژدا بکەن، ئەوە بەو مانایە نییە کە بە هەمان شێوە مامەڵەتان لەگەڵ دەکرێت.

بڵێین:

بەداخەوە کاتێک ناڕەزایەتی خۆتان لە پرس و نادادپەروەرییەکان دەردەبڕن، دەکرێت لێکەوتەی کارەساتباری هەبێت. هەندێک لە دەرئەنجامە نەرێنییەکانی بریتین لە:

نیشان بدەن:

- سەرکوت و توندوتیژی (دەسەڵاتداران یان گروپە ئۆپۆزسیۆنەکان لەوانەیە توندوتیژی بەکاربهێنن بۆ لەناوبردنی ئەم بزووتنەوە ئاشتیخوازانە، کە دەبێتە هۆی بریندابوون، دەستبەسەربوون، زیانی گیانی لەنێو خۆپیشاندەران).
- ئەوان دەتوانن ببنە هۆی زۆرتر بوونی دابەشکاری کۆمەڵایەتی یان سیاسی.
- ئەگەر بزووتنەوەکە بە باشی پلانی بۆ دانەنرابێت یان ئامانجی ڕوونی نەبێت، لەوانەیە ببێتە هۆی شکست و بتوانێت بابەتە پەیوەندیدارەکان لاواز بکات.
- دەکرێت زانیاری هەڵە و بانگەشەی نەرێنی بڵاوببێتەوە، ئەمەش ڕەنگە بزووتنەوەکان بێ نرخ و ناڕەوا بکات و بەرژەوەندی گشتی لە پرسەکاندا کەم بکاتەوە.

بڵێن:

هەر لەبەر ئەمەشە کە پێویستە هەموو هەنگاوەکانی پێشوو پەیڕەو بکرێت و بناغەیەکی بەهێز بۆ بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان بۆ کەمکردنەوەی ئەگەری دەرئەنجامە نەرێنییەکان بنیات بنرێت.

بڵێن:

ئێستا با سەیری ئەوە بکەین کە دواجار دەتوانین چی بەدەست بهێنین:

نیشان بدەن:

- گۆڕینی ڕای گشتی: هۆشیاری گشتی لەسەر بابەتە گرنگەکان زیاد دەکات و بەمەش دەبێتە هۆی پشتیوانی و هاوسۆزی خەڵکی گشتی.
- بەهێزکردنی گروپە پەراوێزخراوەکان: پێدانی ڕێگەیەک بۆ ئەوەی دەنگیان ببیسترێت و تیشک بخرێتە سەر خەباتەکانیان.
- گۆڕینی سیاسەت: جێبەجێکردنی یاسای نوێ بۆ بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ نادادپەروەرییە کۆمەڵایەتییەکان.
- ڕووخاندنی حکومەتە سەرکوتکەرەکان.
- بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی دیموکرات.
- چارەسەرکردنی ناکۆکی.

بڵێن:

کردەوەی ناتوندوتیژ دەنگی ئەو کەسانە کە دژی نادادپەروەری و ستەم و نایەکسانی دەوەستنەوە بەرزتر دەکاتەوە. مەبەست لەم کارانە بەدیهێنانی ڕێز و دادپەروەرییە. ئەم بزووتنەوانە، بەم کارە دەتوانن سیستەمی ستەمکار هەڵبوەشێننەوە و تەحەدای ڕیشەی کێشە کۆمەڵایەتییەکان بکەن. لە هەمووی گرنگتر، ئەم گۆڕانکارییانە ئەوە دەردەخەن کە بە ڕێگەی ئاشتیخوازانە دەکرێت بەدیبهێنرێن.

بڵێن:

لەبیرتان بێت کە کردەوەی ناتوندوتیژ بناغەبەردی بنیاتنانی ئاشتی و ئاشتیپارێزی بەردەوامە. بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان بۆ چارەسەرکردنی پرسە بنەڕەتییەکان و بەهێزکردنی تاک و پێکهاتەکان بۆ خەباتکردن بۆ مافەکانیان بە شێوەیەکی ئاشتیخوازانە داڕێژراون.

بڵێن:

بزووتنەوە ناتوندوتیژەکان خێرا و دەستبەجێ نین، بەڵکو نوێنەرایەتی پابەندبوون بە دادپەروەری دەکەن و بە هەوڵی بەردەوام پێویستیان هەیە. بەڵام ئەنجامەکەی دەرئەنجامێکی درێژخایەنە بۆ جیهانێکی هاوسەنگتر و دادپەروەرانەتر بۆ نەوەکانی داهاتوو.

سەرکردایەتی گفتوگۆیەک لەسەر ئەم خاڵانە و ڕەنگدانەوەی کۆتایی

نیگەرانی و دەرەنجام و پابەندبوونەکان.

هەڵسەنگێنن:

هەڵسەنگاندنی ڕاهێنان ئەنجام بدە (فۆرمەتی هەڵسەنگاندن دەتوانێت دیجیتاڵی، نووسراو یان بەشێوەی گفتوگۆ بێت).